

Juteini 2021/2

Suomen kielen tapahtuma Hattulan Juteinitalolla 2.11.2021

Kirjailija **Anneli Kanto** on tehnyt Hattulan kunnalle verrattoman kulttuuriteon tuottamalla ”Rottien pyhimys” -kirjan Hattulan keskiaikaisen Pyhän ristin kirkon kirkkomaalareista ja kalkkimaalauksista. Jo seitsemänten painokseen yltäneessä teoksessaan kirjailija esittelee paitsi maalausten aiheet, myös kuvakerptomusten systematiikan, jolla maalausaiheet on sijoitettu kiertämään kirkon seiniä ja pilastereita.

Faktapohjan lisäksi kirjassa on luotu kuvitteellinen tarina itse kirkkomaalareista. Tarinan taitavasti rakennetun kudelman luontevuus on edellyttänyt tekijältä perusteellista uppoutumista tuon ajan historiaan.

Aivan heti ei tule ajatelleeksi, kuinka kaukana ajassa liikutaan. Meistä tuntuu, että 1781–1855 eläneen Jaakko Juteinin tuottoisimmasta kaudesta on kulunut jo tavattoman pitkä aika – 200 vuotta, mutta päästäksemme Pyhän ristin kirkon maalareihin meidän on peruutettava Juteinin ajoista vielä yli 300 lisävuotta taaksepäin. Noin syvälle keskiaikaan voi vain kirjailijan mielikuviutus luoda todellisuuspohjaa. – JOM

Kirjailija **Anneli Kanto**:

Kirjani ”Rottien pyhimys” syntytarina

Miten kirjoittaa romaani keskiajan kirkkomaalareista, joista ei ole jäänyt tietoja?

Iltaa kaikille ja kiitokset kutsusta! Olisin jännittänyt jos olisin arvannut, että teitä on näin paljon, vieläpä paikallisia ihmisiä. Tarkoitukseni on kertoa, kuinka historiallinen kirja syntyy ja millainen sen kirjoittamisprosessi on.

Jaakko Juteinikaan ei ole minulle tuntematon. Innostuin hänestä nähtyäni Juha Hurmeen teatteriesityksen Telakalla. Luin Juteinin tekstejä ja hämmästyin, että hän oli kerännyt jopa vitsejä ja sananlaskuja ja hänellä oli hyviä ja nykyaikaisia mielipiteitä eläintensuojelusta ja lastenkasvatuksesta. Ei ihme, että hänen tekosensa olivat liian edistyksellisiä ja kirjarovio kärtsähti Viipurin torilla.

Mistä idea syntyy? Kaikkien historiallisten romaanien idea on tullut kuin salamanisku oli päähän:

tästä teen romaanin. Rottien pyhimyksen idean sain taidehistorian luennoilla vuonna 2014, kun luennoitsija näytti videon Hattulan kirkosta. Hämmästyin: minähän olen nähnyt nämä kuvat! Olin nähnyt ne 8–9-vuotiaana koululaisena.

Kuvien on täytyntä tehdä minuun suuri vaikutus, koska muistin ne, ja melkein jo samalla hetkellä ajattelin, että näistä pitää tehdä kirja. Hiukan huvittavaa, mutta samassa tuli mieleeni: ”Ei kai joku muu ole keksinyt samaa ideaa”.

Mutta muita töitä oli edessä. Kirjoitin romaania Pyöveli ja pohjalaispoikia käsittelevää sisällissotaromaania Lahtarit. Näiden Vaasasta Viipuriin sotivien poikien joukossa oli oma isoisänikin.

Juuri kun kuvittelin pääseväni aloittamaan Hattulan kirkkomaalarit, Helsingin kaupunginteatteri

Anneli Kanto

tilasi näytelmän punaorvoista ja siihen meni puolisoista vuotta. Kirjoitin 2020 alkuun saakka Punaorvoja ja siinä ohessa muitakin. Samalla hissukseen tein taustatöitä kirkkomaalareista. Nämä ovat pitkiä prosesseja.

Sitten tuli maaliskuun 13. päivä 2020 ja yhteiskunta meni kiinni. Ei voinut tehdä mitään, mutta onneksi minulla oli se romaani. Istuin kotona ja kirjoitin. Kirjoittamista nopeutti huomattavasti, että kaikki sosiaalielämä kuoli.

Koukkujen ja kymmenysten verotus

Taustatöinä olin lukenut mm. Hattulan historian ja Eero Ojasen Ristin tiellä. Taustamateriaaleista alkoi kehittyä ihmisiä. Luin Hattulan historiasta

mm., kuinka hirvittävän monimutkainen oli verotus. Kirkkovero meni siten, että veron määräsi talon koukkuluku. Koukku oli 12 tynnyrinalaa vuotuista kylvää. Koukulta tuli maksettavaksi kaksi tasapääpannia ohraa, yksi tasapääpanni kauraa, kolme vetonuoraa heinää ja yksi koukkunahka.

Joka manttaali eli talo maksoi vielä neljä naulaa hamppua ja naulan humalaa sekä naulan voita jokaiselta lypsävältä lehmältä ja puoli naulaa maholta. Karjakymmenysten sijaan Hattulassa perittiin kirkolle kinkku kun lahdatiin sika ja kalarahaa maksettiin yksi äyri.

Tämän lisäksi jokainen manttaali maksoi selvää rahaa kaksi äyriä ja jokainen jousi eli mies äyrytyksen. Piispan kiltisraha oli neljä äyriä veromaan koukulta ja kolme äyriä rälssimaan koululta. Lukkarin vakkoja maksettiin neljä joka koukulta ja lisäksi kuolemantapauksen sattua multarahoja, kellonsoittorahoja ja kynttilärahoja. Isännän kuolema tuli kalliimmaksi kuin emännän tai lasten.

Tasapääpannit, vetonuorat ja kirkonisäntä

Ihmettelin, kuinka ihmeessä kirkkoväärti, joka peri verot, pystyi nämä tasapääpannit ja vetonuorat laskemaan ja perimään ja vielä jakamaan kolmeen osaan. Tästä alkoi kehittyä kirkonisäntä Klemetin hahmo, tarkka, toimielias ja matemaattisesti lahjakas mies. Ihailuni keskiaikaista ihmistä kohti lisääntyi, kun mietin, mistä kaikista he olivat selvinneet ja pärjänneet. Itsehän en selviäisi keskiajalla kahta vuottakaan, henki menisi.

Katsoin Vapriikin pyhiinvaellusnäyttelyn. Ihmettelin, että reliikit olivat niin pieniä. Olin luullut, että ne olisivat tulitikkurasian kokoisia, mutta ne olivatkin pikkuruusia, jyväsia. Opin että reliikki ikään

”Rottien pyhimyksen” kirjoitusprosessin 12 porrasta

1. Perusidea luennolla vuonna 2014. Aihe saa vielä odottaa parin muun kirjan ja erään näytelmän vuoksi.
2. Teen taustatyötä, tutustun Hattulan historiaan. Käyn Tuula Hockmanin kurssilla, saan hänen gradunsa Hattulan kirkon maalauksista. Opettelen keskiaikaa: Pukeutumiskirja. Ruokakirja. Ilari Aallon Matkaopas keskiajan Suomeen, artikkeliteos Keskiajan kevät, Jaakko Tahkokallion Pimeä aika, 10 myyttiä keskiajasta jne.
3. Kesäisin käyn keskiaikaisissa kivistä kirkkoissa ja keskiaikatapahtumissa. Kivikirkkoguru Markus Hiekkänen ja Eero Siljander kertovat maalauksista ja kirkoista. Poikani videoi Hattulan ja Lohjan kirkoista minulle kuvia.
4. Luen kuvataiteilijoista ymmärtääkseni maalaamista: Ellen Thesleff, Magnus Enckell, Tove Jansson. Helen Schjerfbeck -elokuva, Mila Teräksen romaani, Maylis de Kerangal: Maailma käden ulottuvilla. Etsin aikaistekstejä: Leonardo da Vinci, Gennino Genninin Maalustaiteesta, Tiina Poutanen.
5. Ajattelen tiilikasvoja kirkon seinissä, päitä kirkon räystäissä, koiran kypälänjälkeä sakastin lattiatiilessä. Kuinka luova onkaan ollut Saksasta tullut tiilimestari!
6. Romaanin henkilöt: Petrus Hercke on ollut kirkkoherra – siitä Petrus Herkepaesus, Pekka Härkäpää. Kirkonisäntä, jota en osannut odottaa. Pelliinan äiti, Santiago de Compostelan pyhiinvaeltaja Isabella vaeltaa Hattulaan. Lapsensa nimeksi myös Isabella, joka vääntyy Pelliinaksi. Kasvattina yksinäisellä tiilimestari Rutgerilla.
7. Saan näytelmän pois tieltä ja aloitan Rottien pyhimyksen 2019. Mietin rakenteen: yksi kesä, yksi paikka, niukasti henkilöitä (6), jokainen tapahtuma seurausta edellisestä ja jokainen luku kertoo jonkun näkökulmasta.
8. Korona-pandemia sulkee keväällä 2020 minut kotiin Tampereella. Istun ja kirjoitan.
9. Keskiaikaiset sanat. Heikkilän kirja. Solvaukset Toropainen ja Skoklosterin kirkon kiroilukoulu kesällä 2020.
10. Teologinen ongelma. Oivallan: teologiasta ei minun tarvitse ymmärtää sen enempää kuin maalareidenkaan.
11. Käyn kesällä 2020 Hattulassa useita kertoja. Vilppu Vuori avaa lisää kirkon kuvista. Löydän Rottien pyhimyksen ja tiedän heti, että se on kirjan nimi, vaikka kustantamo haluaisi nimeen syntejä ja rakkautta.
12. Kustantaja uskoo, kun sanon, että kirjan on pakko ilmestyä keväällä, jotta sitä voidaan myydä keskiaikatapahtumissa kesällä 2021. Graafikko keksii käyttäen maalauksien kuvia. Kirja ilmestyy.

kuin säteilee ympärilleen pyhyyttä ja tartuttaa sitä lähelläoleviin esineisiin.

Kävin Tuula Hockmanin kurssilla työväenopistossa ja huomasin, että Tuula oli tehnyt gradunsa Pyhän ristin kirkon maalauksista. Otin häneen yhteyttä ja myöhemmin hän auttoi minua monissa yksityiskohtissa. 1600-lukua olin tutkinut ja sisälissodan jotenkin osaan, mutta 1500-luku, joka on myöhäiskeskiaikaa (keskiaika loppuu 1500-luvun puolivälissä) oli minulle uutta ja sitä piti ruveta opettelemaan.

Keskiajasta on kirjoitettu paljon. Tosin suuri osa on abstraktia ja korkealla yleistämistasolla, joka ei paljon kirjailijaa auta. Mutta esimerkiksi Ilari Aallon Matkaopas keskiajan Suomeen oli yllättävän antoisa

kaikkine yksityiskohtineen. Ruisleipä oli paremman väen leipää ja kansa söi ohraleipää. Aina polvistuttiin. Ei teiteltty vaan sinuteltiin.

Keskiaika ei ollut pimeä

Opin myös keskiajan ruokatavoista, vaatteista ja tieverkostosta, jossa oli vain kaksi tietä: Hämeen Härkätie ja Suuri Rantatie. Luin myös Huizingan klassikon Keskiajan syksy, josta ei paljon iloa ollut. Sen sijaan Jaakko Tahkokallion Pimeä aika, 10 myyttiä keskiajasta oli hyvä apu. Tahkokallio todistaa, että keskiaika ei ollut lainkaan niin pimeä kuin kuvittelemme.

Opin myös, että keskiajalta on kirjallisuutta ja

julkaisuja, joita tutkijat ovat onnekseni kääntäneet suomeksi eikä tarvitse lukea vanhaa fraktuura-ruotsia. Sivujuonteena on, että aina kun menin junalla Tampereelta Helsinkiin, oli aina pakko – on edelleenkin – mennä sille puolelle istumaan, että näen kirkon. Osaan tasan sanoa, millä minuuttilukemalla kirkko tulee näkyviin. Takaisin tullessa oli usein pimeää enkä nähnyt kirkkoa, mutta aina sitä tuijotin.

Kesällä pääsin käymään Hattulan kirkossa ja muissakin keskiaikaisissa kirkkoissa. Olin esimerkiksi Helsingin avoimen yliopiston ekskursioilla, joita veti keskiaikaisten kirkkojen guru Markus Hiekkänen ja niiden kuvien tuntija Eero Siljander. Kuvista saa enemmän irti kun joku selittää, mitä kuva esittää ja mikä on sen tarkoitus.

Ei riitä, että lukee kirjoitettua tekstiä. Pitää omaksua monenlaista taustamateriaalia. Sattui niin, että sellisti Markku Luolajan-Mikkola piti noina vuosina pyhiinvaelluksen keskiaikaisissa kirkkoissa konserteja soittaen keskiaikaisella sellolla. Kävin niitä kuuntelemaan, ja ne olivat hienoja elämyksiä. Konserteissa oli yllymaallista tunnelmaa.

Samat maalarit Lohjan keskiaikaisessa kirkossa

Poikani on videokuvaaja ja hän ystävällisesti teki minulle kesällä 2019 videon Hattulan kirkosta. Kirjoitin tietysti talvella kun kirkko oli kiinni, mutta minulla oli video, jota saatoinkin kelata edes ja taakse ja katsoa yksityiskohtia. Hän teki minulle samanlaisen videon myös Lohjan kirkosta, jota kävimme katsomassa.

Havaitsimme, että sama porukka sen on maalanut, vaikka Lohjan kirkon maalaustaide on hiukan kehittyneempää. Olisivatko palkanneet uuden tyyppin tai oppineet Hattulasta niin paljon, että käden

jäljestä tuli taitavampaa? Hattula hurmaa minua silti enemmän kuin Lohja, ehkä siksi, että Lohjan kirkko on iso ja maalauksia on väljemmässä, mutta Hattulan kirkko on pienempi ja niin täynnä kuvia kuin olla ja voi.

Keskiaikatapahtumissa kävin tietysti, Hämeenlinnassa, Turussa ja Vantaalla. Niissä harrastajat puukeutuvat keskiaikaisiin vaatteisiin, on keskiaikaisia työnäytöksiä ja keskiaikaista ruokaa. Kesämökkini on Vesilahdella ja siellä Laukon kartanon puistossa oli myös keskiaikatapahtuma, jonne keskiaikaharrastajat tulivat leiriytymään muutamaksi päiväksi. Sattui satamaan ihan hirveästi, Koska keskiajalla ei mitään goretexiä ollut, keskiaikaharrastajat istuivat sitkeästi ja puhdasoppisesti vuotavissa teltoissaan.

Kuuntelin myös keskiaikaista musiikkia. Pekko Käppi soittaa jousikkoaan, Greenrose Fairie keskiaikaista musiikkia. Heitä kävin kuuntelemassa. Se toi konkreettisuutta, aistihavaintoja.

Taidehistoriaa ja kuvataiteilijoita

En ole maalari itse, vaikka harrastankin taidehistoriaa. Siksi luin kuvataiteilijoiden elämäkertoja: Ellen Thesleff, Magnus Enckell, Tove Jansson, Helen Schjerfbeck. Satuin lukemaan Maylis De Kerangalin romaanin Maailma käden ulottuvilla, joka kuvaa trompe-l'oeil -maalareita. He harhauttavat silmää: maalaavat seinän vaikkapa marmorin näköiseksi. Romaani päättyy luolamaalauksiin.

Hoksasin, että minähän olen kirjoittamassa samaa: ihmisellä on aina ollut halu siirtää kokemaansa väreiksi ja kuviksi seinille ja samaten ihmisellä on hämmästyttävä symbolitaju. Hän ymmärtää, että väri-iläikkä esittää biisonia. Kun 2–3-vuotiaalle näytetään piirretty kissan kuva, hän sanoo ”kissa”,

vaikka hahmolla on aika vähän tekemistä todellisen kissan kanssa. Se on ihmeellistä.

Kävin tietysti Hämeen linnassakin, ja tiilenteko alkoi kiehtoa kovasti. Herniäisissä on ollut tiiliuuni, ja tänne on tullut Saksasta tiilimestareita korjaamaan Hämeen linnaa, josta osa oli sortunut.

Mustin kápäläjälki

Mietin, minkälaisia nämä tiilimestarit ovat olleet. Minua kiehtoivat tiiliset kasvot Hattulan kirkon päädyssä ja samaten ne tiilipäät katonrajassa. Kuka ne on tehnyt? Kenelle on pälähtänyt päähän, että muovailenpa savesta ihmiskasvot ja pistän ne kirkon päätyyn! Hänen on täytynyt olla mielikuvitukseks tyyppe.

Sekä Hämeen linnassa että Hattulan kirkon sakastissa on tiiliä, joissa on koiran kápälän jälki. Se voi olla sattumakin, mutta se voi myös liittyä dominiikanimunkkeihin. Domini cane = jumalan koirat.

Etsin myös aikalaietekstejä saadakseni kosketusta siihen, millaisia ihmiset tuolloin olivat ja mitä he ajattelivat. Luin esimerkiksi Leonardo da Vincin työpäiväkirjoja, ja siinäpä oli hirveän tarkka mies. Hän muuten todistaa, miksi maalaustaide on korkeampaa kuin runous tai kirjallisuus. Logiikka on aivan vastaansanomaton. Hän selittää: ”Jos runoilija kirjoittaa hienon runon, tulevatko ihmiset pitkien matkojen päästä katsomaan sitä. Eivät tule. Jos maalari maalaa hienon taulun, tulevatko ihmiset pitkien matkojen päästä katsomaan? Tulevat.” Tämä todistaa, että maalaustaide on taiteista korkein.

Kirjan tarinaan liittyy putoamaisillaan oleva maalari, jonka selän takana vaanii piru

Löysin myös 1300-luvulta peräisin olevan pienen kirjan, Gennino Genninin ”Maalaustaiteesta”, jossa hän selittää kalkkimaalaustekniikkaa. Hän neuvoo, kuinka tehdään siveltimiä, kuinka vahatut oravanhänkäkarvat sidotaan vahatulla langalla toisiinsa ja pujotetaan hanhen sulkakynästä leikattuun putkeen ja tehdään niihin varsi. Hän myös vinkkaa, että kun et käytä siveltimiä, ne täytyy pistää savivelliin, jotta syöpäläiset eivät syö niitä. Sehän on järkevä neuvo. Olisi harmi, jos kirppu järsisi ne oravanhännät. Gennini selittää myös, kuinka värit jauhetaan ja sekoitetaan.

En usko ylimaallisuuksiin, mutta kirjoittaessa tahtuu ihmeellisiä sattumuksia. Mietin kalkkimaalaustekniikkaa, kuinka maalarit saivat kuvat seinään,

kun kaiken piti kerralla onnistua. Eihän maalausta saa seinästä pois. Kysyin kuvataiteilija ja runoilija Tiina Poutaselta, osaisiko hän neuvoa minulle jonkun joka tietäisi jotain kalkkimaalausten tekniikasta. Tiina sanoi tehneensä lopputyönsä aiheesta. Hän kertoi, että luonnos piirrettiin hiilellä. Luonnosta saattoi korjata. Lopuksi hiilipiirros ripsutettiin kannansiivellä melkein kokonaan pois, piirrettiin ääri- viivat ja alettiin maalata.

Romaanin henkilöt

Kirkonisäntä oli hyörinyt ajatuksissani jo jonkin aikaa, mutta nyt päähäni ilmestyi lisää ihmisiä. Luin, että Hattulassa oli näihin aikoihin ollut kirkkoherra

Petrus Hercke. Aivan samaa nimeä en halunnut ottaa, mutta kun näitä suomalaisia talonpoikaispoikia pääsi Upsalaan opiskelemaan, he saivat hienon latinalaisen sukunimen. Pekka Härkämästä tuli Petrus Herckepaeus. Mietin, millainen tyyppi hän on ja ajattelin, ettei hän välttämättä tykkää koko maalausprojektista. Luin Tuula Hockmanin tutkimuksen Ingeborg Tottista ja muuta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja päätin maalaisjärjellä, minkälainen maalariporukan on täytynyt olla. Minun tulkintani lienee yhtä hyvä kuin jonkun muunkin.

Arvelin, että on täytynyt olla yksi kuuluisuus ja niin iso nimi, että tuomiokapituli, joka kuvaa tilasi, halusi nimenomaan hänet. Kirjassa on Andreas Pictor, intohimoinen taiteilija, joka välittää vain maalaamisesta, kaikki muu vähempiarvoista.

Projektiin tarvittiin myös hankejohtaja, joka osaa organisoida ja tapella tuomiokapitulin kanssa rahoista, hoitaa käytännön asioita kuten rakennustellinkehä, matkustamista tai värien ostamista. Mestari Martinus voisi olla sellainen. Kolmannen maalarin pitäisi osata teologiaa, sillä kaikki 200 kuvaa täytyi tietää, pyhimykset, legendat ja Raamatun kertomukset, kun lähdeoksia ei ollut. Kuvittelin ryhmään munkin, mutta hän sairastui eikä päässyt Hattulan retkelle.

Päähenkilö Pelliina

Päähenkilöni Pelliina tuli mukaan tiilenteon ja pyhiinvaelluksen kautta. Santiago de Compostelaan tehtiin pyhiinvaelluksia, mutta voisiko sieltä tulla joku tänne, koska Hattulaan tehtiin pyhiinvaelluksia. Kuvittelin raskaana olevan espanjalaisen naisen, joka pyhiinvaelttaa Hämeeseen, saa lapsen ja kuolee. Hänen nimensä on Isabella ja sama nimi annetaan

syntyvälle vauvalle, mutta koska se on niin hankala lausua, niin tytön nimeksi väänny Pellina. Miten hän saattaisi päätyä maalaamaan? Jos urakka on menossa kiville eikä ketään muuta ole mahdollista palkata, mutta tyttö osaa piirtää ja hänellä on visuaalisen hahmottamisen taitoa, niin hän pääsee maalariyhmään.

Perimätieto kertoo, että nunnat olisivat olleet maalaamassa Hattulan ja Lohjan kirkkoja. Sehän on mahdollista, koska Naantalin Birgittalaisluostari oli kultturelli laitos. Nunnat tekivät taitavia käsitöitä, musisoivat, lauloivat vähintään neliäänisesti ja kopioivat kirjoituksia. Heillä oli siis kädentaitoja. Tarinaani sopi kuitenkin verevä nuori nainen paremmin kuin nunna. Nunna miesporukan mukana maalaamassa olisi ollut hiukan yksioikoinen tarina, mutta kun joukkoon liittyy nuori nainen, työryhmään tulee sähköä ja työpaikkaromansseja.

Ajallisesti ja henkilöiltään tiivis rakenne

Rakenteen oli oltava tiivistetty: yksi kesä, yksi paikka, kuusi henkilöä. Henkilöiden menneisyydestä tai tulevaisuudesta ei kerrota mitään. Laskin, että työ on ollut mahdollista tehdä yhden kesän aikana valmiiksi, jos se on tehty itseään säästämättä. Maalarit ovat heränneet aamukolmelta niin kuin keskiajalla herättiin ja tehneet töitä niin kauan kun valoa oli. Silloin he olisivat saaneet päivässä valmiiksi yhden tai puolitoista kuvaa. Kyllä se mahdollista on. Toiseksi olisi ollut tylsää lopettaa romaani: ”Sitten he lähtivät talveksi Ruotsiin ja tulivat seuraavana kesänä takaisin”. Ei toimi. Pitää tiivistää.

Minulle on aloittaminen aina vaikeata, mutta lopulta on vain pakko mennä, tuli mitä tuli. Toisaalta kun saan aloitetuksi, tarina ei jää kesken. Olen sii-

Paratiisista karkotetut Aatami (keskellä) ja Eeva (oik) joutuivat töihin: maata kaivamaan ja kehräämään

hen mennessä jo tuskitellut tarpeeksi ja huonot ideat ovat karsiutuneet mielestä.

Istuin siis kevään ja kesän kotona ja kirjoitin. En osaa maalata, mutta sijoitin kirjoittamisprosessin maalaamiseen. Se on varmaan aika lailla samanlaista. Andreas Pictor ajattelee maalaamisesta samoin kuin itse ajattelen kirjoittamisesta.

Keskiaikaisia solvauksia ja herjauksia

Kun kehittelin kirjan kieltä, etsin keskiaikaisia sanoja. Solvauksia ja herjauksia sain Veli-Pekka Toropaiselta joka tutkii 1600-luvun Turku. Skoklosterin linnan museo piti kiroilukoulun 2020 kesällä ja

opetti joka viikko yhden keskiaikaisen solvauksen.

Minulle on sanottu, että oletpa keksinyt hauskoja herjauksia, mutta yhtäkään en ole itse keksinyt. Ne ovat kaikki aitoja keskiaikaisia haukkumanimiä ja poimittu käräjäpöytäkirjoista: kryptisyys, tulenruoka, rappujenlakaisija, voikupin nuolija, käärmeensuolaaja ja alatyylisemmät kryptyperse, korpoperse, surkoperse, kiukkuvittu.

Keskiajalla on osattu luovasti nimitellä toisiansa. Luin myös Mikko Heikkilän tutkimuksen ”Keskiajan suomen kielen dokumentoitu sanasto ensiesiintymävuosineen”. Hän on todellakin perannut kaikki dokumentit ja etsinyt niistä suomenkielisiä sanoja. En olisi arvannut, että vaikkapa öykkäri ja

hiippari ovat keskiaikaisia sanoa, mutta ovatpahan vain Heikkilän löytämiä sanoja.

Ongelmaksi tuli, kuinka ymmärtäisin keskiaikaisen teologian. Mitä silloin on ajateltu kristinopista? Oivalsin, ettei minun tarvitse olla Tuomas Akvinalaisen veroinen teologian tuntija. Riittää, että tiedän saman verran kuin maalarit. Löysin Lucidariuksen. Birgittalaisveli Jöns Budde käänsi sen latinasta ruotsiksi ja nykytutkija Marko Lamberg suomeksi. Lucidarius käyttää ”usein kysytyt kysymykset” -metodia eli esittää kysymyksen ja antaa siihen vastauksen.

Pääsevätkö ilveilijät taivaaseen?

Pääsevätkö kauppiat taivaaseen? Eivät. Kauppiat pettävät ja huijaavat ihmisiä. He eivät pääse taivaaseen. Pääsevätkö käsityöläiset taivaaseen? Vain harva käsityöläinen pääsee taivaaseen. Pääsevätkö ilveilijät taivaaseen? Eivät. He joutuvat helvettiin, jossa heitä pilkataan ja heille ilveillään ikuisesti. Köyhillä ja talonpojilla oli hiukan paremmat mahdollisuudet taivasosuuteen. Lucidarius on teologisen tietämykseni pohja.

Saatuani ensimmäisen version kirjoitetuksi kävin tietysti monta kertaa Hattulassa kesällä 2020. Tutustuin opas Vilppu Vuoreen, jolta sain paljon apua. Hän luki käsikirjoitukseni ja löysi pari virhettä, kuten että muste oli tuohon aikaan ruskeaa tai mustaa, ei sinistä. Tuula Hockman luki myös tekstin ja löysi hänkin jotain virheitä.

Käsikirjoitus eteni kohti julkaisua. Nytemmin on muutama paikallinen kertonut, että olen käyttänyt väärin sanaa Vanajanselkä, koska en tiennyt sen olevan paikannimi, kuvittelin vain sitä Vanajaveden seläksi. Eräessä kohdassa ihminen kävellessään töi-

hin aamulla näkee auringon nousevan lännestä. Tällaiset pienet kauneusvirheet saavat jäädä.

Vihoviimeksi oli vääntöä kustantamon kanssa. Siellä arveltiin, että kirjaa on mahdoton myydä Rottien pyhimys -nimellä. Kun näin rottien pyhimyksen Kakukyllan sakastissa, keksin, että se on Pellinän omakuva ja nimen oli pakko olla se.

Vuoden kirja ja seitsemäs painos

Kustantamo hiukan yrmisteli mutta suostui ja nyt kirjasta menee jo seitsemäs painos, ja se valittiin Suomalaisen kirjakaupan Vuoden kirjaksi. Viimeinen vaihe oli kansi. Muutaman yrityksen jälkeen graafikko keksi käyttää alkuperäiskuvia, joista syntyi hyvä kansi.

Kirja ilmestyi keväällä 2021 ja sitten tuli tyhjä olo. Minulle kirjapaketin saapuminen ei ole ilon hetki. Kun on monta vuotta kirjaa tehnyt ja ajatellut, on kuin napajäätiköstä irtoaisi iso lohkar. Elämästä lähtee pala seilaamaan tuntemattomille vesille ja jättää jälkeensä tyhjän tilan.

Mutta sitten alkaa hiljalleen elämä mennä uusille raiteille. Tulee tällaisia tilaisuuksia, kohtaa lukijoita, rupeaa mieliala nousemaan ja pääsee eroahdistuksesta irti. Kiitos!

Rottien pyhimys Kakukylla rottien ahdistelemana

Kuvat Anneli Kannon arkistosta sekä hänen kotisivunsa youtube-videolta, jolla hän esittelee Pyhän ristin kirkon maalauksia: www.annelikanto.fi/kirjoittaminen/hattulan-pappilan-apupapin-papupata. Video kestää runsaat 12 minuuttia. Esityksen puheesta muistiinkirjoitus ja pdf:n taitto: Jukka O. Mattila.

Seuraavilla kahdella sivulla Anneli Kanto johdattelee aiheeseensa Hämeen Sanomissa 1.11.2021

Kurkistusreikiä keskiaikaan

MAANANTAINA 1. MARRASKUUTA 2021

HÄMEEN SANOMAT

MIELIPIDEVIERAS

Anneli Kanto

kanto.kantokon@kolumbus.fi

Hattulan Pyhän Ristin kirkon maalaukset ovat innoittaneet minut kirjoittamaan niistä ja kuvitteellisista maalareista romaanin. Miksi juuri Hattulasta?

Hattulalla on erityinen paikka sydämessäni, vaikka ihailen keskiaikaisia kirkkoja ylipäänsä ja käyn niissä aina kun tilaisuus tulee. En ole tässä kiintymyksessä yksin, sillä jopa Facebookissa toimii ryhmä ”Keskiaikaisten kirkkojen rakastajat”.

Viimeksi näin Kalannin kirkon ja sen erityisyyden: maalari Petrus Henrikssonin signeerauksen ”Petr Henrssi”. Tavallisesti maalarit jäivät nimettömiksi.

PYHÄN RISTIN KIRKKO ei ole suuri, mutta se on koristettu lattiasadalla kattoon melkein kahdellasadalla kuvalla. Ne ovat kömpelöitä ja lapsenomaisia, ja niissä on sydämellistä vilpittömyyttä, joka saa minut liikuttumaan yhä uudelleen.

Kuvien rikkaus on niin huumaa-va, ettei järki ota niitä vastaan yhdellä kerralla, vaan ne ja maalareiden erilaiset käsialat avautuvat vähitellen.

Maalareiden oivallukset ja taitteelliset ratkaisut viehättävät. Yksi on kuorissa, jossa Aatamin ja Eevan alapuolella varoitetaan kuolemansynneistä. Puhekupla! Kateellinen ihminen puhuu pahaa ahneuden syntyin sortuneesta rikkaasta vierustoveristaan. Maalari on ilmaissut sen hahmon päästä pulpahtavalla puhekuplalla, jossa on teräviä nirkkoja. Kiitos kirkon erinomaiselle oppaalle Vilpu Vuorelle tämänkin yksityiskohdan avaamisesta.

SIVUSEINÄN TUTIVILLUKSILLA on vahingoniloinen ilme ja ne selvästi nauttivat tekemistään keposista. Piru kiikuttaa ryöväriin nukenkaltaista sielua helvettiin. Piispanhiippainen vainaja nousee haudastaan epäilyttävästi kadotettujen puolella.

Holveihin maalatun sarjaku-

Helvetti on yksi kuva-aiheista Hattulan Pyhän Ristin kirkon seinissä. KUVA: Anja Filppula / HäSa, arkisto

van pyhän ristin löytämisen legendasta olen havainnut, mutta vasta äskettäin hoksasin toisenkin sarjakuvan. Sakariston Kainin ja Abelin tarinan kuvat eivät ole järjestyksessä, mutta koko juoni korkealla holveissa on. Kain uhraa viljaa ja Abel lampaita Jumalalle, mutta viljauhri ei lahjan saajaa miellytä.

Kainin valtaa kateus ja hän temppaa käteensä valtaisan kokoisen aasin leukaluun (se oli tosin Simsonin ase, mutta ei takerruta lilukanvarsiin). Sitten Abel onkin saanut otsaansa verisen haavan ja viimeisessä kuvassa Kainiin on iskenyt katumus.

Kuvien rikkaus on niin huumaa-va, ettei järki ota niitä vastaan yhdellä kerralla, vaan ne ja maalareiden erilaiset käsialat avautuvat vähitellen.

Paholainen aikoo viedä tappajan, mutta toisella puolen tarjotaan pelastusta. Mielenkiintoinen on Kainin asento, joka kuvaa katumusta. Se on poikkeus kuvastossa, joka ei muuten juuri tunnetiloja esitä.

HATTULAN KUVAT antavat myös kurkistusaukkoja keskiajan arkielämään viidensadan vuoden taakse. Heti etuhuoneen oven päällä kisaillaan niskaköyden vedossa ja tehdään hevoskauppaa, jossa myyjä yrittää huijata. Tikapuut ovat näköjään olleet tikapuut keskiajallakin.

Paratiisista karkotettu Aatami kaivaa rautakärkisellä lapiolla, joka on kuvattu niin tarkasti, että arvelen maalarin olleen innostunut tästä uudenaikaisesta keksinnöstä.

Maalausten pahiksilla on muodikkaat, kaksiväriset housut ja hieno lakki. Ne kuvaavat ulkonaiseen kiinnittyneen ihmisen heikkoutta sortua pahuuteen.

Jonglöörit putoavat pallot käsistä, mutta hänen asentonsa on oikea ja erikoisella vaatteella on varmasti ollut todellinen esikuva.

IHASTUTTAVA ON maalareiden selfie. Maalari istuu kahareisin kiikkerällä telineellä, piru puhaltaa lieskoja niskaan yrittäen pudottaa hänet, mutta Neitsyt Maria tarttuu kädestä ja pelastaa.

Luen kuvasta tuntemattomiksi jääneiden maalareiden viestin: Olkoonkin, että linnanherra rouvineen ja Turun piispa kuvat maksoivat ja saivat vaakunansa kirkon seiiniin, mutta me ne maalasimme, vieläpä henkemme kaupalla.

Kirjoittaja on kirjailija.

📍 Anneli Kanto esiintyy Jaakko Juteini -seuran kutsumana Hattulan Juteinitalolla tiistaina 2.11.2021 kello 18.00 aiheenaan romaanin Rottien pyhimys tutkimus- ja kirjoitusprosessi.